

**АУДИОВИЗУАЛДЫ МӘТІНДЕРДІ АУДАРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ (БІЛІМ
БЕРУ САЛАСЫНА АРНАЛҒАН «САЯХАТШЫ ДАРА»
МУЛЬТСЕРИАЛЫ НЕГІЗІНДЕ)**

Махпиров В.У.,¹ Арстанова А.Т.²

¹филология ғылымдарының докторы, профессор,

²2-курс магистранты, мамандығы «М 056 - Аударма ісі: синхронды аударма»,

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан

e-mail: velinur@mail.ru, akerke_98_98-98@mail.ru

Андатпа. Аталмыш мақала Қазақстандағы киноаударманың дамуы мен аудиовизуальды мәтіндерді аудару кезінде қолданылатын аударма трансформацияларының ерекшеліктеріне бағытталған. Аудармашының алдына қойылған міндеттері мен қиындықтарына шолу жасалынады. Мақалада киноаударма мәселесіне үлес қосқан Қазақстандық ғалымдардың пікірін қарастырамыз. Білім беру саласына арналған «Саяхатшы Дара» мультсериалы үзіндісінің аударылуына салыстырмалы талдау жасалынады.

Тірек сөздер: мультсериалдар, аударма, дубляж, трансформация, кинематография

Қазіргі таңда кинотеатрларда, әлеуметтік желілерде және қазақ телеарналарында әлемнің танымал, көрерменге сүйікті әрі қызық фильмдері мен сериалдары аударылып, үлкен экранға шығарылуда. Түрлі жанрлардағы туындылар: елге танымал корей, түрік, үнді телехикаялары, деректі фильмдер, голливудтық комедиялар, мелодрамалар мен боевик жанрындағы кинофильмдер ауқымды аудиторияның жанын баурауда, оны аудару процесі кәсіпқойлық пен біліктілікті талап етеді.

Кез келген кинофильм коммерциялық және шығармашылық жетістікке жетуі үшін сапалы аударманы қажет етеді. Қазіргі кезде көптеген шетел туындылары ана тілімізге аударылып, экран беттеріне жарыққа шығып, көрерменнің ықыласына бөленуде. Дегенмен, бүгінгі еліміздегі кинематография саласындағы шет елдік туындыларды қазақ тіліне аудару мәселесі арнайы ғылыми түрде терең зерттелмеген. Аударма саласында көптеген танымал туындылар ана тілімізде біраз жетістіктерге жеткендігін жоққа шығара алмаймыз. Алайда, кейбір кинофильмдерді аудару барысында кейіпкердің қазақ тілінде біркелкі сарынмен сөйлеп, оқиғаның эмоциональды өңін бұзып, қазақ қауымының құлағына оғаш естілені де айқын.

Сол себептен, шет елдік кинофильмдерді қазақ тілге аударатын мамандар мәтінді аудиторияға ыңғайлап, әр түрлі лингвистикалық және техникалық қиындықтардың алдын алу жолдарын қарастырып, аударма заңдылықтарына бағынуы тиіс.

2019 жылдың 3 қаңтарынан бастап «Кинематография туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 9-бабы «Фильмдерді прокаттау тіліне» сәйкес прокатталуы шектеулі фильмдерді қоспағанда, Қазақстан Республикасының аумағындағы кинозалдар мен осы мақсаттарға арналған өзге де орындарда

прокатталуы және көрсетілуі қазақ тілінде жүзеге асырылмайтын фильмдер қазақ тілінде дубляж жасалуға не субтитрленуге, не кадр сыртындағы аудармамен қамтамасыз етілуге тиіс заңы күшке енді [1].

2011 жылдан бастап «Болашақ» корпоративтік қоры мен «Меломан» компаниясы жүзеге асыратын коммерциялық мақсаттарды көздемейтін әлеуметтік жоба болып табылады.

«Болашақ» корпоративтік қорының «Өзіңнен баста» жобасы жүзеге асырылып келе жатқанына 10 жыл болды. Негізгі жобаның мақсаты – әлемдік кинофильмдердің қазақ тілінде сөйлеуі. Бұл тұрғыдан келгенде ұйымдастырушылар жоғары жетістікке қол жеткізіп келеді.

Осы аралықта дубляж саласындағы техникалық және шығармашылық мамандықтардың 203 өкілі, оның ішінде 11 техникалық маман – жинақтаушылар, 4 режиссер, аудармашылар, дыбыс режиссерлері, музыкалық жетекшілер және 188 актер Disney студиясының халықаралық стандарттарына сәйкес оқудан өтті. 100-ден астам қазақстандық актер Disney студиясының дауыс базасында тұрады, олардың қатарында балалар үйінің тәрбиеленушілері де бар. Қазақстанда осы жобаның арқасында екі студия Walt Disney сертификатына ие болды: Алматыдағы CINEMATON және Астанадағы Aray Media Group студиясы. Олар жоғары сапа стандарттарына сәйкес келеді [2].

Жобаның арқасында қазақ тілі Sony Pictures-те 7-ші, ал Диснейде 39-шы тіл болды. Егер сіз Blu-ray дискісін әлемнің кез келген нүктесінен сатып алсаңыз, онда фильм немесе сериалды көру үшін қазақ тілін таңдай аласыз. Диснейден келген материал аудармашыға жібереді, аударма тікелей ағылшын тілінен қазақ тіліне аударылады. Диалогтар кейіпкер дубляж тілінде сөйлеп тұрғандай әсер қалдыру үшін кейіпкердің артикуляциясына дәл келтіріліп, аударылады. Орташа алғанда, жылына төрт-алты фильм аударылады, бірақ бұл блокбастерлер.

Қазіргі кезде қазақ тіліне аударылып, дубляждалған отыз алты фильм, сонымен қатар Республикалық арнаның эфирінде Disney анимациялық фильмдерінен сүйікті әндер қазақ тілінде шырқалды. Қазақ тілінде шырқалған ән мүлдем жаңа әрі ерекше шығарма, ағылшын тілінен жай ғана аударма емес. Бейімдеу кезінде әр композициямен қазақстандық ақындар, композиторлар мен әншілер жұмыс істейді.

Отандық аударматануда киноаударма мәселесін қарастырғандар Ш. А. Нұрмышева, Ғ. Ж.Тұңғатова, А. М. Бегадилова [3, 4]. «Киномәтінді аудару мәселелері» атты мақаласында А. М. Бегадилова адекватты және дұрыс аударма жасау үшін маңызды лингвистикалық және экстралингвистикалық ерекшеліктерін сипаттайды. Кино құрылымына сипаттама беріп жүз алпыс алты диэтикалық және диэтикалық емес элементтерінің аударылу ерекшеліктерін көрсетеді [4, 299 б.].

Аударманың қиыншылықтары өз алдына бір бөлек. Қазіргі кезге дейін ағылшын тілінен аударылған кинофильмдерден кездесетін қателіктердің бастысы – аударманың түпнұсқасының маңызын түсінбеу. Бұл туралы С. Құлманов «Аударманың өзекті мәселелері» атты еңбегінде: «Аударма

процесі – ұлт пен ұлттың тілдік, әлеуметтік, саяси экономикалық қатынастарына әсер ететін күрделі де жан-жақты сала. Оның қызметін саралай келе, төмендегіше анықтама беруге болады: – «Аударма» сөзінің астарында белгілі бір тілдегі сөйлеу тілін – ауызша немесе жазбаша мәтінді, сөзді басқа тілде қайталап жеткізу саналады. Аударма процесі (оның нәтижесі) қостілділік жағдайында, яғни бұл қатынас үрдісінде екі тілдің қатысуы негізінде, демек тіларалық жағдайда өтеді. Сондықтан аударманы ауызша немесе жазбаша мәтінді тіларалық қайта құрастыру немесе трансформациялау деп анықтауға болады. Сонымен бірге аударма бір тілде айтылған ойларды (сезімдер мен эмоция) басқа тілдік құралдармен жеткізу барысында айқындалады немесе бір тілдегі (негізгі тілдегі) материалды басқа тілдегі (аударма тілі) баламалық мәтіндік материалмен ауыстыру болып табылады. Осылайша аударма процесі қостілділік жағдайының шартындағы психолінгвистикалық қызметтің күрделі түрі саналады» дейді [5, 73 б.].

Голливудтық фильмдер мен сериалдарды қазақ тіліне аударар кезде көркем-әдеби аудармамен шатастыруға болмайды. Фильм өмірімізге жақын. Сондықтан, фильмдегі кейіпкердің ұлты қазақ болса, қалай сөйлер еді, соны ойдан өткізіп, аударған жөн. Сондай-ақ, кейіпкердің сөйлеу қимылына мәтінді сәйкестендіріп аудару – үлкен жұмыстың бірі болып табылады, себебі ағылшын тілінің де, қазақ тілінің де өз ерекшеліктері бар.

Аударма дайын болғаннан кейін кәсіби актерлердің дубляжына көшеді. Аудармашылардың міндеті – актерлік жұмысты мүмкіндігінше жеңілдету, сондықтан аударма арнайы жазбалармен қамтамасыз етіліп, қажет болған жағдайда сөздерге баса назар аударылады. Аударма, монтаж және актерлердің дубляжы бойынша мамандар тобының жұмысының арқасында көрермендер көруге оңай әрі жағымды сапалы кинематографиялық өнімді алады.

Қазақстан ұлттық телеарнасында, кейін Балапан арнасынан көрсетілген «Dora the Explorer» немесе «Dora, la Exploradora», яғни қазақша «Саяхатшы Дара» білім беру саласына арналған мультсериалға тоқталсақ.

«Саяхатшы Дара» – әлемге танымал әрі көптеген балалардың сүйікті мультсериалы. Әр серия – қарапайым логикалық тапсырмалар мен жұмбақтарға толы қысқа қызықты оқиға [6].

Басты кейіпкер Дара – саяхаттауды және әлемді тануды ұнататын кішкентай қыз. Оның жанында сенімді серіктері – жолды нұсқайтын сиқырлы карта, саяхаттауға қажетті заттардың бәрі бар сиқырлы жолдорба мен көмектесуге әрдайым дайын досы маймыл Боди. Кішкентай көрермен кейіпкермен саяхаттау барысында көп нәрсені үйренеді, мәселен өзін-өзі ұстау ережелерін, әдепті әрі адамдармен жақсы қарым-қатынаста болуды үйренеді. Сонымен қатар ағылшын тілінің негіздерімен танысады.

Материалдың интерактивті көрсетілімін ерекше атап өту маңызды. Дара экраннан көрермендерге жүгінеді, олардың пікірін сұрайды және оларды өзінің шытырман оқиғаларына қатысуға шақырады. «Саяхатшы Дара» мультсериалы қоршаған әлемді енді біле бастаған мектеп жасына дейінгі балалар үшін қызықты болады.

Бұл мультсериалдың түпнұсқасы екі тілде – ағылшын және испан тілдерінде (аудиторияға байланысты олардың бірі негізгі, екіншісі қосымша ретінде) жүргізіледі. Ал біздің мемлекетімізде «Саяхатшы Дара» мультсериалын аударып, дубляж жасаған «Қазақстан» Ұлттық телеарнасы.

«Саяхатшы Дара» мультсериалының «Dora's Dance Show» [7] ағылшын қазақша аудармасы «Дараның би кеші» [8] 7 сезон 122 эпизодының қысқаша үзіндісін салыстырсақ.

Қарап отырсаңыз, ең бірінші ағылшын тіліндегі Дора есімі Дара деп қазақша аударылған, бұл жерде көрерменнің жас, тілдік ерекшеліктерін және қазақ тілдік эквиваленттілігін ескере отырып аударған.

Енді әр сөйлемнің аудармасын салыстырмалы талдауға көшейік. Толығырақ түсіну үшін түпнұсқа мен аударманың сөздік қорын салыстыру кезінде келесі кестені қолдандық:

Кесте1. Салыстырмалы талдау

English/Spanish/ Original text	Kazakh/ Translated text	Analysis
1	2	3
<i>Dora:</i> Hola! Soy Dora.	<i>Дара:</i> Сәлем! Мен Дарамын	Бұл сөйлемде Дара испан тілінде балалармен амандасты. Дәлме-дәл аударма қолданылған.
Today is really special day of my dance class.	Бүгін біз үшін ерекше күн.	Қазақ тіліне аудару барысында «my dance class» зат есімді «біз үшін» пысықтауышқа алмастырған.
We are going to have a big dance show for all of friends and families.	Біз достарымыз бен ата-аналарымызға би кешін көрсетеміз.	«big» сөзі түсіп қалған (omission).
Do you like to dance?	Билегенді жақсы көресің бе?	Сұраулы сөйлем, аударма барысында «сен» сөзі түсіп қалған (omission). Бұл жерде липсинг ережесін пайдаланған.
I love to dance.	Ал мен билегенді жақсы көремін.	«Ал» сөзі қосылған (addition)
And I get to start a show today.	Бүгінгі кешті мен бастаймын.	«And» сөзі түсіп қалған (omission)
Look, there is my family!	Әне, менің отбасым отыр!	Бұл сөйлемде «look» сөзін аударғанда «қара», «іздеу» деп аударылады. Сондықтан «әне» сөзі аудармаға сәйкес келмейді. Бұл жерде алмастыру әдісі пайдаланылған.
Oh, I really want to see my dance	Оо, тезірек өнер көрсеткім келіп тұр.	Бұл сөйлемде «I» сөзі түсіп қалған, «my dance» сөзінің «өнер» сөзіне модульдеуі, лексикалық трансформация.
<i>Boots:</i> Dora, Dora are you	<i>Боти:</i> Дара, Дара, би кешіне	«Boots» сөзі қазақ тілге

ready to start the show? Are you ready? Are you ready?	дайынсың ба? Айтшы дайынсың ба?	«етік», «бәтеңке» деп аударылады. Бұл жерде кейіпкердің есімі болғандықтан, қазақ тілге эквиваленттің табу арқылы аударылған. Сөйлемде «are you ready?» сөйлемі екі рет қайталанған, ал қазақ тіліне аудару барысында бір сөйлем түсіп қалған (omission), «айтшы» сөзі қосылған (addition), «би кеші» сөзін нақтыландыру әдісі арқылы аударылған.
Oh, most Boots we're just waiting for the delivery charge to come and bring us our dance slippers.	Дайынмын десем де болады. Көлік күтіп отырмыз. Қазір бізге балет билегенде киетін арнайы аяқ киім әкеліп береді.	«Oh, Boots» сөзі түсіп қалған (omission), грамматикалық трансформацияның сөйлемдерді бөлу түрі қолданылған.
We can't start the show without dance slippers.	Онсыз би кешін бастай алмаймыз.	Бұл сөйлемде «dance slippers» зат есім пысықтауышқа алмасты «онсыз» .

Кестеден көріп отырғанымыздай, «Саяхатшы Дара» мультсериалында аударманың басым әдістері – лексикалық трансформация және грамматикалық трансформация. Мультсериалда аудармашы көбіне липсинг ережесіне сай аударған.

Балалар аудиториясына бағытталған мәтінді аудару үшін аудармашыға аудиторияның ерекшеліктерін ескеру қажет, атап айтқанда: 1) белгілі бір жас ерекшелігі, 2) мәтіннің мағыналық жүктемесі, 3) мағыналық жүйелеу сөздер, 4) белгілі бір сөйлеу бөліктерін қолдану жиілігі. Мысалы, балалар аудиториясына сөздер оңай әрі қайталама сөздері жиі, қабылдауға жеңіл болуы керек. Яғни, аудармашыға жүктелген кино туындылар аудиторияның жас ерекшеліктеріне, көрерменнің киномәтіндерді қабылдауына, барлығына түсінікті қолданбалы сөздермен аударылуы тиіс.

Қорыта айтқанда, Қазақстан тәуелсіздігінің алғашқы жылдарында қазақ тілінің мемлекеттік мәртебеге ие болуы – оның аударма саласында да тынысын ашуға негіз болғанын соңғы жылдарда аударманың, әсіресе, кино аударманың орыс тілі арқылы емес, тікелей түпнұсқа тілден қазақ тіліне аударыла бастағандығынан байқаймыз. Демек, осы бағыттағы аудармалар жөнінде айтылар ғылыми пікір, талдаулар – болашақтың еншісінде. Соның ішінде Қазақстанның кино нарығында шет тілдерден қазақ тіліне, қазақ тілінен шет тілдеріне тікелей аудару үрдісі қалыптаса бастады. Киноаударма аударма ғылымында өз орнын ойып алар деген үміттемін.

ӘДЕБИЕТ

[1] Әділет заң Кинематография туралы Қазақстан Республикасының Заңы 2019 жылғы 3 қаңтардағы № 212-VI ҚРЗ.

- [2] "Болашақ" корпоративтік қоры 34-ші фильмді қазақшалап шығарды [Электрондық ресурс]. – 2020. - URL: https://www.kt.kz/kaz/society/bolasha_korporativtik_ory_34-shi_filmd_i_aza_shalap_1377895304.html (өтініш берген күні: 20.01.2021).
- [3] Нұрмышева Ш.А., Тұңғатова Ғ.Ж. Дискурстың кинотіліндегі көрінісі мен киноаудармадағы маңызы. – «Известия» Казахского университета международных отношений и мировых языков им.Абылай хана. Серия “Филологические науки”. – 2019. - №1 (52). – Б. 106-113.
- [4] Бегадилова К. Киномәтінді аудару ерекшеліктері// ЕНУ имени Л.Н. Гумилева “Хабаршы”. – 2014. - №3 (100). – 299 б.
- [5] Аударманың өзекті мәселелері // Құраст: С.Құлманов. Алматы: «Palitra-Press», 2015 – 296 б.
- [6] «Саяхатшы Дара» мультхикаясы [Электрондық ресурс]. – 2015. - URL: <https://balapan.tv/news/13/> (өтініш берген күні: 23.01.2021).
- [7] «Саяхатшы Дара» ағылшын тілінде (Dora's Dance Show) URL: <https://www.iv.ru/watch/dasha-puteshestvennitsa-na-anglijskom-yazyike/415997> (өтініш берген күні: 28.01.2021).
- [8] Саяхатшы Дара – Би кеші [Электрондық ресурс]. – 2018. - URL: https://vk.com/im?sel=188857429&z=video-102852869_456239131%2Ff04be1353efb15e57c%2Fpl_post_-102852869_711 (өтініш берген күні: 28.01.2021).

REFERENCES

- [1] Ádilet zań Kınematografiıa týraly Qazaqstan Respýblikasynyń Zańy 2019 jylǵy 3 qańtardaǵy № 212-VI QRZ.
- [2] "Bolashaq" korporativtik qory 34-shi filmdı qazaqshalap shyǵardy [Elektrondyq resýrs]. – 2020. - URL: https://www.kt.kz/kaz/society/bolasha_korporativtik_ory_34-shi_filmd_i_aza_shalap_1377895304.html (ótinish bergen kúni: 20.01.2021).
- [3] Nurmysheva Sh.A., Tuńǵatova Ǵ.J. Diskýrstyń kınotilindegi kórinisi men kınóaýdarmadaǵy mańyzy. «Izvestija» Kazahskogo universiteta mezhduнародnyh otnoshenij i mirovyh jazykov im.Abylaj hana. Serija “Filologicheskie nauki”. 2019. №1 (52). 106-113 pp.
- [4] Begadilova K. Kınomátindi aýdarý ereksheликteri. ENÝ imeni L.N. Gýmileva Habarshy. – 2014. - №3 (100). – 299 p.
- [5] Áýdarmanyń ózekti máseleleri. (Topical issues of translation). Qurast (Compilation) S.Qulmanov. Almaty. «Palitra-Press», 2015. 296 p.
- [6] «Saiahatshy Dara» mýlthıkaiasy. (The “Traveler Dara” cartoon) [Elektrondyq resýrs]. – 2015. - URL: <https://balapan.tv/news/13/> (ótinish bergen kúni: 23.01.2021).
- [7] «Saiahatshy Dara» aǵylshyn tilinde. ("Traveler Dara" in English) URL: <https://www.iv.ru/watch/dasha-puteshestvennitsa-na-anglijskom-yazyike/415997> (ótinish bergen kúni: 28.01.2021).
- [8] Saiahatshy Dara – Bı keshi ("Traveler Dara" Dora's Dance Show) [Elektrondyq resýrs]. – 2018. - URL: https://vk.com/im?sel=188857429&z=video-102852869_456239131%2Ff04be1353efb15e57c%2Fpl_post_-102852869_711 (ótinish bergen kúni: 28.01.2021).

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА АУДИОВИЗУАЛЬНЫХ ТЕКСТОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО МУЛЬТСЕРИАЛА «ДАША-ПУТЕШЕСТВЕННИЦА»)

Махпиров В.У¹., Арстанова А.Т.²

¹ доктор филологических наук, профессор,

²магистрант 2 курса, специальность «М 056 – Переводческое дело:
синхронный перевод»,

КазУМОиМЯ им.Абылай хана, Алматы, Казахстан

e-mail: velinur@mail.ru, akerke_98_98-98@mail.ru

Аннотация: Данная статья посвящена развитию киноперевода в Казахстане и специфике трансформации перевода, используемой при переводе аудиовизуальных текстов. Дается обзор обязательств и трудностей поставленных перед переводчиком. В статье мы рассматриваем взгляды казахстанских ученых, внесших свой вклад в проблему киноперевода. Проводится сравнительный анализ перевода отрывка из образовательного мультсериала «Даша-путешественница».

Ключевые слова: мультсериалы, перевод, дубляж, трансформация, кинематография

**PROBLEMS OF TRANSLATION OF AUDIO-VISUAL TEXTS
(ON THE MATERIAL OF THE EDUCATIONAL ANIMATED SERIES
«DORA THE EXPLORER»)**

Makhpirov V.U¹, Arstanova A.T².

¹doctor of philological sciences, professor,

²nd year Master's student, specialty «М 056 – Translation Studies and
Simultaneous Interpretation»,

Ablai Khan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

e-mail: velinur@mail.ru, akerke_98_98-98@mail.ru

Abstract. This article is devoted to the development of film translation in Kazakhstan and the specifics of translation transformation used in the translation of audiovisual texts. An overview of the obligations and difficulties faced by the translator is given. In the article, we consider the views of Kazakh scientists who have contributed to the problem of film translation. A comparative analysis of the translation of an excerpt from the educational animated series "Dora the Explorer" is carried out.

Key words: animated series, translation, dubbing, transformation, cinematography

Статья поступила 01.03.21